

Macrofaunanieuwsmail 115, 20 juni 2014

Beste lezers,

De zomer gaat beginnen, morgen is de langste dag.



Geniet van de mooie dagen, en als je wat ziet, hoort of leest, Stuur je berichten naar macrofauna@rws.nl.

Alle verschenen nummers van de macrofaunanieuwsmail zijn nog te downloaden via de helpdeskwater site. Daarnaast is het mogelijk om vanaf nummer 100 te **zoeken op trefwoorden**.

<http://www.helpdeskwater.nl/onderwerpen/monitoring/ecologie/macrofaunanieuws>

Is uw email adres gewijzigd.....geef het ook even door aan macrofauna@rws.nl

Myra Swarte

In dit nummer:

Aankondiging determinatiecursus Diptera op 2 en 3 oktober	2
Parachironomus soorten op slakken en meer	4
Bijzondere watermijt in gebied van Hoogheemraadschap van Rijnland	7
Stel je voor	10
Uit het nieuws:	10
Persbericht Zeeboek	11

Aankondiging en opgaveformulier voor de determinatiecursus Diptera larven (niet-Chironomidae), 2 en 3 oktober 2014 te Wageningen.

Beste mensen,

Dit najaar organiseren wij een determinatiecursus voor Diptera larven (niet-Chironomidae). Het determineren van larven van Diptera is niet altijd eenvoudig, zeker omdat sommige veelgebruikte tabellen niet volledig zijn, waardoor je op de verkeerde taxa uitkomt.

Tijdens deze cursus zal een nieuwe determinatietabel voor Diptera larven worden gepresenteerd. Deze tabel is per familie voorzien van mooie en goede tekeningen. De tabel is te gebruiken tot genusniveau en is gemaakt en ter beschikking gesteld door de gezusters Faasch. Daarnaast zullen we deze tabel aanvullen met foto's van Diptera larven gemaakt door Brigitte en Frank Eiseler. Dit materiaal zal de basis vormen voor de reader die tijdens de cursus wordt uitgereikt. Kortom, wil je het determineren van Diptera larven beter onder de knie krijgen en je determinatietabellen up-to-date houden, dan mag je deze cursus niet missen.

De cursusdata zijn donderdag 2 en vrijdag 3 oktober 2014. Ton van Haaren en Ralf Verdonchot zullen de cursus leiden. De cursus vindt plaats in het Hof van Wageningen, Lawickse Allee 9, 6701 AN te Wageningen.

Tijdens de cursus wordt naast enkele korte introducties zoveel mogelijk tijd besteed aan het determineren. Ton en Ralf zullen proberen hiervoor materiaal te verzamelen. Eigen materiaal is echter zeer welkom. Tijdens de cursus zal ook tijd worden ingeruimd om eigen materiaal te laten checken.

De kosten van de cursus bedragen € 825, - per persoon (exclusief BTW). Dit is inclusief 1 overnachting op een tweepersoonskamer, onbeperkt koffie en thee, ontbijt (1x), lunch (2x) en avondeten (1x).

Je kunt je voor de cursus opgeven door onderstaand formulier volledig in te vullen en via post of email te sturen naar dorine.dekkers@wur.nl. Op het formulier is het mogelijk een persoonlijke voorkeur voor een kamergenoot aan te geven. Bij onvoldoende deelnemers zal de cursus niet doorgaan.

Na inschrijving ontvang je een bevestiging. Nadere informatie over het programma, de locatie, routebeschrijving en huishoudelijke zaken worden vier weken voor aanvang van de cursus toegezonden.

Ken je collega's of mensen in je omgeving die mogelijk geïnteresseerd maar nog niet bekend zijn met onze determinatiecursussen of de macrofaunanieuwsbrief niet ontvangen, zou je deze informatie dan willen doorsturen? Alvast bedankt!

Met vriendelijke groeten,

Dorine Dekkers

ir. T.B.M. Dekkers
Zoetwatersystemen
Alterra, Wageningen UR
Postbus 47, 6700 AA Wageningen
Wageningen Campus, Gebouw 100

Bezoekadres:
Droevendaalsesteeg 3, 6708 PB Wageningen
Tel: 0317-485397 (doorgeschakeld naar mobiel)
Email: dorine.dekkers@wur.nl

**Opgaveformulier determinatiecursus Diptera larven (niet-Chironomidae)
donderdag 2 oktober en vrijdag 3 oktober 2014**

Voornaam:

Achternaam:

Organisatie:

Bezoekadres:
.....

Postadres:
.....

Telefoon (werk):

E-mail:

Vegetariër ja/nee/anders, namelijk.....

Voorkeur kamergenoot:

Afmelding tot 8 weken voor aanvang van de cursus is gratis, latere afmelding gaat gepaard met betaling van reeds gemaakte kosten; bij afmelden tot 4 weken voor aanvang van de cursus wordt 10 % van het cursusgeld in rekening gebracht; afmelden tot 2 weken voor de cursus wordt 20 % van het cursusgeld in rekening gebracht; afmelden een dag voor of op de eerste dag van de cursus betekent dat het volledige cursusgeld in rekening wordt gebracht. In overleg met de cursusorganisatie is het mogelijk om een vervangende persoon te benoemen.

Parachironomus soorten op slakken en meer

Henk Vallenduuk

***Parachironomus mauricii* Kruseman, 1933 en *Parachironomus varus* Goetghebuer, 1921**

De beschrijving van de morfologie en de biologie door Guibé (1942) van *P. varus varus* en *P. varus linnaei* komt overeen met eigen waarnemingen. De soorten *P. varus* (synoniem *P. varus varus*) en *P. mauricii* (synoniem *P. varus linnaei*) hebben een verschillende biologie en zijn (nog) van enkele locaties in Nederland bekend (zie kaartjes). Naar beide soorten moet gericht worden gezocht. De larven van *P. mauricii* worden in grotere aantallen gevonden. Ze worden mogelijk over het hoofd gezien vanwege de niet bekende microhabitat.

Parachironomus mauricii

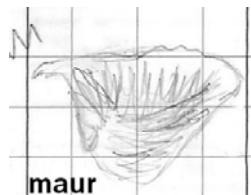
leeft op de slak van *Radix*-soorten, mogelijk alleen *R. balthica* / *labiata* (synoniem *peregra*), en gaat mee naar binnen als de slak zich in het huisje terugtrekt. Hij wordt door Guibé een **endoparasiet** genoemd. Omdat de larve zich na doding in het huisje bevindt, kan deze het beste gevonden worden door de slak een stukje uit het huisje te trekken. Ik kon de larve regelmatig door het huisje heen op de slak zien zitten.

Parachironomus varus

leeft op het huisje van de slak *Physa fontinalis* en spint daar een kokertje (zie foto). Hij wordt door Guibé een **ectoparasiet** genoemd. De larve is daardoor goed te zien. Determinatie van deze larven (zonder de slak te weten) is goed mogelijk, omdat de morfologie duidelijk verschillend is. Onder andere is de ventromentale plaat anders (zie de schetsjes hieronder). De plaat bij *P. mauricii* is uniek binnen het genus, maar lijkt enigszins op die bij *P. vitiosus* (zie Moller Pillot 2009b: 20, fig. 13a [ten onrechte *P. biannulatus* genoemd]). In tegenstelling tot *P. vitiosus* is de middentand van het mentum bij *P. mauricii* duidelijk gepunt (als in Moller Pillot 2009b: 20, fig. 13b).



Parachironomus varus op *Physa fontinalis*
De Wieden, Doosje, 6.vi.2006.
Collectie Alterra



maur
Parachironomus mauricii,
ventromentale plaat
"Posterior lobe" met overdwars en
evenwijdig lopende striae. De
lengte van de lob is ongeveer de
helft van de lengte van de gehele
plaat (de enige soort met dit
kenmerk).



varu
Parachironomus varus,
ventromentale plaat
"Posterior lobe" met enigszins diagonaal
lopende striae. De lengte van de lob is
maximaal 0,4x de lengte van de gehele
plaat.

Bijzondere waarnemingen in Nederland en het determineren van larven

Een overzicht van de Europese soorten is te vinden op de website van Fauna Europaea. Van de 20 soorten zijn op dit moment de larven van 10 soorten bekend.

Het lijkt gegrond om *P. spec.* Kampen, verzameld in de IJssel en de Maas, als een aparte soort te zien en niet als een synoniem voor *P. frequens* zoals verondersteld wordt in Moller Pillot (2009: 167).

Een uitgebreid onderzoek naar imagines in 1978 in de Grote Maarsseveense Plas (Kouwets en Davids, 1983) heeft een goed inzicht gegeven in het voorkomen en de vliegtijden van veel dansmuggen. Van *Parachironomus* zijn daar 7 soorten aangetroffen. In 1978 heeft Michiel Schreier larven verzameld op kunstmatige planten. In 1979 zijn deze larven door Henk Moller Pillot bekeken en voorlopig *P. spec.* Maarsseveen genoemd. Deze larven komen met de beschikbare sleutels op *P. vitiosus* uit vanwege de gedeelde middentand van het mentum, maar er zijn voldoende verschillen om *P. vitiosus* van *P. spec.* Maarsseveen te scheiden. Van de 7 soorten, die Kouwets in 1978 verzameld heeft, komen voor de *P. spec.* Maarsseveen larven alleen *P. cinctellus* en *P. digitalis* in aanmerking omdat 5 soorten "afvallen" en van deze resterende 2 soorten de larven niet bekend zijn. Om taxonomische vragen te beantwoorden is het wenselijk om de larven individueel gekweekt te hebben.

De interessante ecologie van de soorten is te vinden in Moller Pillot (2009), maar de informatie bij *P. biannulatus* en *vitiosus* is mogelijk deels onjuist.

Met de huidige kennis is het mogelijk om de larven van 10 valide en enkele voorlopige soorten op naam te brengen. Voor dit genus is een determinateursleutel in ontwikkeling en een concept versie hiervan kan opgevraagd worden. Na determinatie van meer materiaal door zal het voorkomen van de soorten in Nederland duidelijker worden. Dus, determinaties en gegevens van de microhabitat gaarne doorgeven. Email: buro.vallenduuk@home.nl.

De kaartjes geven aan van welke locaties de **larven** (gecontroleerde determinaties) en **imagines** nu bekend zijn. Gegevens over de imagines zijn overgenomen uit Kruseman (1933), Kouwets en Davids (1984) en Klink (1985). De begeleidende tekst geeft enige informatie over de habitat. Voorkomen in Nederland (soortnamen in alfabetische volgorde) van *Parachironomus*. Kaartjes gemaakt met het programma "Klasse-2014, versie 2", een database met vele toepassingen.

		
<i>Parachironomus biannulatus</i> Alleen waarnemingen van imagines bekend. On stems of water plants and hard substrate in diverse water types.	<i>Parachironomus cinctellus</i> Alleen waarnemingen van imagines bekend (Kouwets en Davids, 1984).	<i>Parachironomus digitalis</i> Waarnemingen van imagines van Kouwets en Davids, 1984 en Alexander Klink.
		
<i>Parachironomus frequens</i> (larven) Imagines door Kruseman en Alexander Klink verzameld bij de grote rivieren. Inhabits colonies of Bryozoa (<i>Plumatella repens</i>) on stones in rivers.	<i>Parachironomus gracilior</i> (syn. <i>arcuatus</i>) (larven) Imagines door Kruseman op zeer veel plaatsen verzameld en door Alexander Klink bij Kampen. In previous publications <i>arcuatus</i> . On stems of water plants and hard substrate in diverse water types. Very common species.	<i>Parachironomus mauricii</i> (larven) Imagines door Kruseman verzameld bij Vogelenzang en Diemen. On snails of <i>Radix</i> . Larvae predating on the snails by sucking blood. Relatively common species.

		
<i>Parachironomus monochromus</i> Waarnemingen van exuviae, een pop (niet gecontroleerd) en imagines. Known from mesotrophic waters in Germany and the Netherlands.	<i>Parachironomus parilis</i> Waarnemingen van exuviae en imagines. On leaves of <i>Potamogeton lucens</i> according to Goetghebuer (1919: 85). In the Netherlands found in oligotrophic waters.	<i>Parachironomus swammerdami</i> Door Kruseman eenmaal een imago verzameld.

		
<i>Parachironomus tenuicaudatus</i> Waarnemingen van exuviae en imagines. On stems of water plants and hard substrate in lakes.	<i>Parachironomus varus</i> (larven) Imagines door Kruseman verzameld bij Muggenbeet, Hengelo (O), Ouderkerk en Denekamp. On snails of <i>Physa fontinalis</i>. Probably predated on the snail by sucking blood.	<i>Parachironomus vitiosus</i> (larven) Imagines door Kruseman verzameld bij Oud-Loosdrecht, Zwammerdam en Bodegraven en Alexander Klink bij Kampen. On stems of water plants and hard substrate in diverse water types.

Literatuur

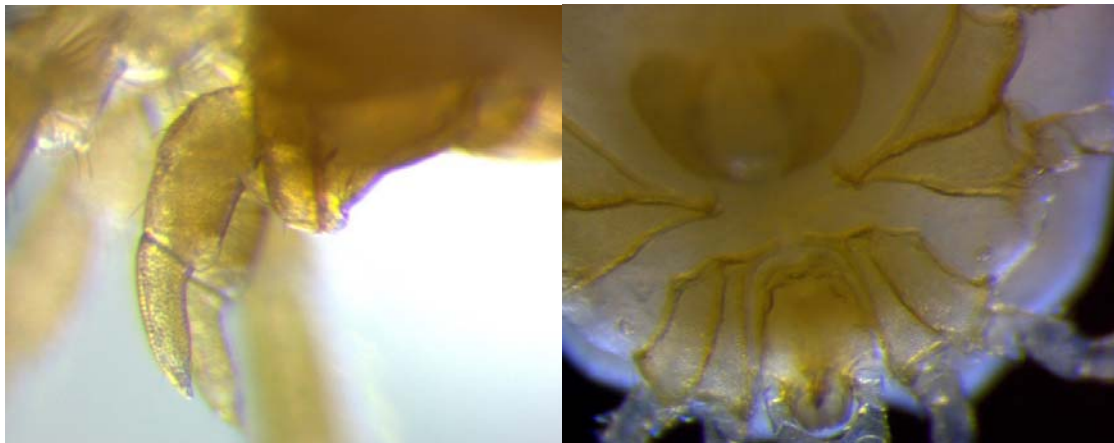
- Guibé, J. (1942): Chironomes parasites de Mollusques Gastéropodes. *Chironomus varus* limnaei Guibé espèce jointive de *Chironomus varus* varus Goetgh. - Bull. biol. Fr. Belg. 76: 283-297
- Moller Pillot, H.K.M (2009): Chironomidae Larvae of the Netherlands and Adjacent Lowlands. Biology and Ecology of the Chironomini. - KNNV Publishing: 1-270, Zeist
- Moller Pillot, H.K.M. (2009b): A key to the larvae of the aquatic Chironomidae of the North-West European Lowland. Provisional translation of "De Larven der Nederlandse Chironomidae, 1984" with many additions. Second edition, 2009b, with only minor corrections.- Private publication "not for sale"
- Klink, A., 1985a. Een inventarisatie van volwassen Chironomidae bij Kampen (IJssel). - Rapp. Meded. Hydrobiol. Adviesbur. Klink 21: 1-5 + 2 app.
- Kouwets, F. A. C., Davids, C. [1984]: The occurrence of chironomid imagines in an area near Utrecht (the Netherlands), and their relations to water mite larvae. - Arch. Hydrobiol. 99: 296-317
- Kruseman, G. (1933): Tendipedidae Neerlandicae. PARS I. Genus *Tendipes* cum generibus finitimis. - Doct. diss. Univ. Amsterdam; C. de Boer, Jr., Den Helder; 1 loose leaf ("Stellingen"), [i]-xii, [119]-216

Bijzondere watermijt in gebied van Hoogheemraadschap van Rijnland, *Diplodontus scapularis*

Wouter Balster



Foto 1: *Diplodontus scapularis*: Ventrale en dorsale zijde.



Foto's 2 en 3 van *Diplodontus scapularis*: Palp (links) en epimeren (rechts).

LOC_CODE	LOC_NAME	COORD_X	COORD_Y	DATE_SMP	Aantal
ROP022A15	Driemanspolder sloot langs weg t/o Ruimzicht	89,10000	453,98000	24-5-2012	1,000
ROP02911	Duivenvoordse en Veenzijdse 3e sloot t.z.v.bos	87,23300	458,31400	24-5-2012	1,000
ROP02912	Duivenvoordse en Veenzijdse polder	86,29000	457,30400	19-6-2013	9,000
ROP11603	Papenwegse polder 2e sloot bij manege	90,39700	461,70200	19-6-2013	1,000
ROP02606	Dr.gem. Grote polder v.a. 2de brug in weg	90,32000	454,62000	24-6-2013	2,000
ROP03703	2e sloot van paardrijbak	89,30000	455,65000	24-6-2013	2,000

Tabel 1: Locaties en aantallen gevonden exemplaren in 2012 en 2013.



Foto's van de locaties ROP02912 en ROP03703.



Foto's van de locaties ROP02606 en ROP11603.

Algemeen

Tijdens determinatie van de reguliere monsters voor Hoogheemraadschap van Rijnland heeft AQUON Leiden een zeldzame watermijt gevonden. Er zijn meerdere exemplaren van de watermijt *Diplodontus scapularis* gevonden (zie tabel 1). De specifieke kenmerken zijn de palp, epimeren en genitaalplaten (zie foto's 1 t/m3).

Diplodontus scapularis komt zeer zeldzaam voor in Nederland.

In het beheersgebied van Hoogheemraadschap van Rijnland is de mijt een paar keer in het verleden aangetroffen (zie tabel 2). Daarna is de soort 7 jaar lang niet meer waargenomen in de reguliere macrofaunamonsters.

De soort lijkt alleen in de maanden mei, juni en juli voor te komen, want in de nazomer wordt de soort niet meer aangetroffen. Locaties ROP11603 en ROP02912 zijn voor de eerste keer op 19 en 24 juni 2013 bemonsterd. Later in het seizoen zijn de locaties voor een tweede keer bemonsterd op 24 augustus 2013. Bij de monsters van de nazomer wordt *Diplodontus scapularis* niet aangetroffen. Er is geen relatie te vinden tussen de vier locaties van 2013. Ze verschillen in vegetatie- en bodemstructuur. Op de foto's van de locaties zijn de verschillen duidelijk te zien.

LOC_CODE	LOC_NAME	COORD_X	COORD_Y	DATE_SMP	Aantal
ROP02911	Duivenvoordse Veenzijdse polder; 3e sloot t.z.v.bos	87,240	458,310	24-5-1994	1,000
ROP25303	Marienduin, bij klooster Alverna	101,480	485,700	20-6-1994	1,000
ROP16708	Meerpolder, 5de sloot west Middelweg	92,240	455,640	29-6-1992	1,000
ROP022A15	Nieuwe Driemanspolder; weg t.o.boerderij Ruimzicht	89,100	453,980	22-6-1998	5,000
ROP03703	Gecombineerde Starrevaart en Damhouder	89,300	455,650	15-6-1998	8,000
ROP03201A	Polder Elsgeest; sloot t.zw.van gemaal Trekvaart	92,970	468,930	14-6-1999	1,000
ROP02911	Duivenvoordse Veenzijdse polder; 3e sloot t.z.v.bos	87,240	458,310	06-6-2002	1,000
ROP03703	Gecombineerde Starrevaart en Damhouder	89,300	455,650	19-5-2003	7,000
ROP02906	Duivenvoordse Veenzijdse polder	86,060	458,010	11-7-2005	1,000

Tabel 2: Historische overzicht van locaties en aantallen gevonden exemplaren in het gebied van HHR.

Voorkomen in Nederland

Diplodontus scapularis is in Nederland zeer zeldzaam. De soort heeft een beperkt verspreidingsgebied in Noord- en Zuid-Holland. De vindplaatsen liggen in Waterland (Noord-Holland), Marienduin in Aerdenhout en er is één waarneming ten zuiden van Amstelveen (Noord-Holland). Er zijn ook waarnemingen in Zuid-Holland o.a. in de Meerpolder (Zoetermeer), Polder Elsgeest (Warmond), Nieuwe Driemanspolder, Starrevaart- en Damhouderpolder en Duivenvoordse-Veenzijdse Polder (Leidschendam).

Bron

Smit, H. & Van der Hammen, H. (2000): Atlas van de Nederlandse watermijten (Acari: Hydrachnidia). Nederlandse faunistische mededelingen 13:1-272.

Smit, H., Van Maanen, B., Van den Hoek, Tj.-H., Wiggers, R. & Knol, B. (2003): New records of rare water mites from The Netherlands (Acari: Hydrachnidia). Nederlandse faunistische mededelingen 18:123-136.

Met dank aan Harry Smit voor de bevestiging van de soort.



Afdeling Hydrobiologie
Locatie Leiden
Voorschoterweg 18H
2324 AB Leiden
<http://www.aquon.nl>
algemeen nr: 06-46808627

Stel je voor

Ik heet Mark Hilboezen (22 jaar), ben woonachtig in Kollumerzwaag en zit nu in het derde studiejaar van Bsc Milieukunde (HBO) aan het Van Hall Larenstein te Leeuwarden. Naast mijn opleiding, houd ik mij bezig met andere activiteiten in het groene milieu. Ik zit ik in het bestuur van de Fryske Feriening foar Fjildbiologie, dé Friese veldbiologie vereniging, omdat ik de natuur in Friesland een warm hart toedraag. En ik ben in Noordoost-Friesland hobbymatig actief als inventarisatievrijwilliger van Staatsbosbeheer. Ik inventariseer met name waterkevers (Coleoptera) en zowel de larven als de imago's van kokerjuffers (Trichoptera) en libellen (Odonata) daar deze soortgroepen mijn interesse hebben. Ook help ik mee aan detailbeheer, zoals hooiwerkzaamheden en het in kaart brengen van sloten met een bijzondere vegetatie, om potentieel aanwezige kwetsbare soortgroepen te beschermen. Daarnaast doe ik veel aan natuurfotografie, met name macrofotografie van insecten en planten.

Door regelmatig het veld in te gaan, probeer ik mijn soortenkennis te vergroten en ecologische verbanden te leggen. Dit is ook de reden waarom ik medeoprichter ben van een werkgroep die onderzoek doet naar de intrigerende Groene glazenmaker, oftewel in het Fries de Ielstikelbyter. Ik doe dit onderzoek in de Noordelijke Friese Wouden waar meerdere bronpopulaties van deze libelsoort aanwezig zijn. Met deze werkgroep probeer ik, samen met andere gepassioneerde veldbiologen, de ecologie van deze soort, maar eigenlijk van de hele levensgemeenschap van de Krabbenscheerassociatie (*Stratiotetum*), in beeld te krijgen door verschillende wateren te inventariseren en te monitoren op de aanwezige macrofauna en flora.

Uit het nieuws:

Monocorophium uenoi, nieuw voor Nederland

Onderzoek aan banken van Japanse oester bij Yerseke heeft een nieuw vlokreeftje opgeleverd: *Monocorophium uenoi*. Deze exoot is afkomstig van de Grote Oceaan en was nog niet eerder aangetroffen in het Atlantisch gebied.

Monocorophium uenoi is waarschijnlijk geïntroduceerd met schelpdieren, mogelijk vanuit een andere bron in Europa.

Bron: Faasse M.A. 2014. The Pacific amphipod *Monocorophium uenoi* (Stephensen, 1932) introduced to the Netherlands (NE Atlantic). *BioInvasions Records* 3 (1): 29-33; foto Marco Faasse.

Pissebedden in de tuin

Medio juni gaat het onderzoek "Pissebedden in de tuin" van start. Het project is bedoeld om mensen kennis te laten maken met pissebedden en te laten zien dat in tuinen diverse soorten kunnen voorkomen

Voor dit project is een zoekkaart ontwikkeld, waarmee de meest voorkomende soorten in tuinen op naam gebracht kunnen worden. Door mee te doen met het onderzoek kan eenieder een bijdrage leveren aan de kennis van pissebedden in de tuin.

Voor meer informatie zie www.quest.nl/test



PERSBERICHT
JUNI 2014
ZEEBOEK

Determinatietabellen voor de flora en fauna
van de Nederlandse kust

Dertig jaar geleden verscheen de eerste druk van het Zeeboek en die werd een ongekend succes!

Nu verschijnt er een geheel herziene versie van deze veldgids. Beschrijft algemene soorten planten en dieren zoals slakken, schelpen, zeewieren en -grassen, krabben, kreeften, kwallen, zeesterren, vissen en zeezoogdieren.

[Ga naar het inijkexemplaar >>](#)



Een praktische veldgids voor de flora en fauna van de Noord- en Waddenzee. Beschrijft algemene soorten zoals slakken, schelpen, zeewieren en -grassen, krabben, kreeften, kwallen, zeesterren, vissen en zeezoogdieren.

- Al het Nederlandse zeeleven bijeen in één handzame veldgids
- Soorten determineren o.a. schelpen, slakken, zeewieren, -grassen, sponzen, kwallen, zee-egels, krabben, kreeften, vissen en zeezoogdieren
- Gericht op herkenning in het veld
- Talloze illustraties en extra informatie over voorkomen, ecologie en gedrag

Geschreven door Nederlandse experts.

Redactie:	redactioneel expertenteam
Uitgever	Jeugbondsuitgeverij http://www.jeugbondsuitgeverij.nl/
Uitvoering:	ism KNNV Uitgeverij http://www.knnvuitgeverij.nl/ 15 x 22 cm, 240 p., genaaid gebrocheerd met kleurenfoto's en zwart wit tekeningen
ISBN:	9789051070002
Prijs	€ 19,95

Met vriendelijke groeten,

Kathrin Ohrmann